

Per utschals e natira

Interessents dalla Surselva han fatg all'organisaziun naziunala in schenghetg pigl anniversari da 100 onns. Birdlife Grischun, ina secziun da Birdlife Svizra, ha dapi vendergis ina tschunavla uniuin afiliada. A Castrisch han ins fundau vendergis l'uniun Vogelschutz Protecziun d'utschals Surselva.

AUGUSTIN BEELI/FMR

Gl'interess ei staus gronds. Las iniziantas *Helen Riedi* e *Selina Gartmann*, omisduas da Glion, havevan eruiu quel cun ina emprema sentupada. Ils 16 d'ost eran varga 40 persunas partecipadas a Castrisch ad ina sera d'orientaziun. La gronda part ei lu seregistrada per in commemoradi d'ina futura uniuin. Vendergis vargau han las duas iniziantas beneventau el medem liug puspei bia glieud. Ellas hagian tar mess 95 invits, ed ussa hagian ellas grond placher che varga 40 persunas hagian priu peda da vegnir. Ulteriuras 24 persunas hagian schau seperstgisar persunalmein, quellas veglien explicitamein era daventar commembras dall'uniun, ha la presidenta dil gi Helen Riedi declarau. Ella sala dil luvratori communal han las duas iniziantas presentau alla radunonza da fundaziun il sboz dils statuts. Ei seigi bein in schenghetg special che la Surselva sappi far a Birdlife Svizra pil 100avel anniversari dall'organisaziun naziunala, ha Helen Riedi declarau.

Dar ina vusch ad els

La preschientscha numerusa ed ils resuns ch'ella hagi retschert il davos meins cumprovi ch'ei segi uras da fundar in'uniun che metti el center la protecziun dils utschals. La lectura dils statuts ei stada ina formalitad necessaria. Gl'intent ei definiu egl artechel 3: L'uniun hagi gl'intent da proteger, tgirar e migliurar il spazi da viver natural dad animals e plantas, en special dils utschals. Vinavon s'engaschi ella da mantener la natira, promover la diversitad biologica e las structuradas ecologias ella regiuin dalla Surselva. Sco num dall'uniun ei la radunonza sedecidida – cun votaziun explicita – per la versiun bilingua «Vogelschutz Protecziun d'utschals Surselva» culla scursanzioniun «VPUS».

Il representant da Birdlife Grischun, *Benno Stanger*, ha fatg – conform allas directivas dil Cudisch civil svizzer – l'elecziun dall'emprema suprastanza. Ensem cullas duas iniziantas ein quater dunnas semessas a disposiziun. La

La suprastanza, da sen. a dretg, *Selina Gartmann*, *Bianca Müller*, *Caroline Häusermann*, *Esther Perl*, *Claudia Bertogg* e *Helen Riedi*.

FOTO AUGUSTIN BEELI

radunonza ha elegiu *Claudia Bertogg-Lys* da Flem, *Caroline Häusermann* da Glion e *Bianca Müller* da Duin, sco era *Esther Perl* da Glion sco cassiera. *Selina Gartmann* da Val S. Pieder a Glion ei elegida sco actuara e Helen Riedi sco emprema presidenta dalla nova uniuin. L'ornitologia, ils utschals e lur spazi da viver, emperder d'enconuscher els, dar ina vusch ad els ella societad humana, seigi ina cauza dil cor, han tuttas declarau en lur cuorta presentaziun. Pil post dil revisurat ha la radunonza elegiu *Katharina Belser* da Glion e *Rita Genelin* da Mustér. Alla fin dalla radunonza da fundaziun ha la presidenta annunziu ils emprems terminis ch'ei fixai. Ils 24 da fevier 2023 ei l'emprema radunonza generala planisada. A caschun da quella vegn la suprastanza a presentar il program da lavur ed ils projects dil proxim futur.

Suenter la radunonza da fundaziun ha *Erica Nicca* presentau la lavur che la Staziun ornitologica da Sempach (SOS) presta el Grischun. Tematicas centralas en nies cantun muntagnard ein ils utschals da prada, quels dallas gravas dils flums, ils paslers da neiv, il pif e l'urblauna. Igl ei ils ambassadurs d'ina natira multifara ed intacta. Sco quei che la collaboratura dil post decentral grischun ha declarau, festivescha la staziun da Sempach il 2024 siu 100avel anniversari. La SOS ei ina fundaziun cun 2000 voluntaris che prestan 100 000 uras lavur gratuita pils utschals e lur spazi da viver. In project gigantic ei la dumbraziun naziunala cuagl atlas dils utschals che la staziun organischa mintga 20 onns cun agid da varga 100 ornitologs da hobi en tuttas regiuns.

Ils glimaris dil Lag Grond

Dacuort ha il buob da 10 onns *Alexander Müller* da Duin pigliu a Laax in tarment pèsch. Igl ei buc ina litgiva, era buc in scarun. In'jamna pli tard ha sia mumma *Bianca Müller* pigliu in secund glimari el Lag Grond.

AUGUSTIN BEELI/FMR

«Jeu stoi schon gir che miu um ha gronds merts da nies success. Jeu sun fetg engrazievla ch'el ha mussau a nus tut quei», declara *Bianca Müller*. Ella ei buca quella che selauda. En in discurs cul redactor dalla FMR raquenta ella la historia ch'ei schabegiada dacuort. La famiglia seigi stada duas dumengias a pescar al Lag Grond da Laax. L'emprema gada ils 23 d'october. Il gi avon haveva il fegl *Alexander*

festivau il 10avel gi da naschientscha e giavischau dad ir alla pesca. La damaun baul, ina dumengia d'atun da bellezza, ha el fiers ora la lonscha e suandau ils cussegl ch'il bab *Manuel* ha dau.

«Igl era las nov ch'el ha miers», raquenta la mumma *Bianca*. Il cumbat dil giuven pescadur cul glimari ha cuzzau tschun minutas. Quei ch'el ha tratg a riva ha el strusch saviu crer: in glischun dad 84 centimeters. Igl ei gl'emblema da Laax. Il num romontsch serefe-

rescha al latin «*Esox lucius*». Il glischun (tud. Hecht) senutrescha d'auters pèschs, el ei in rubadur aggressiv els lags e buca da scumbigliar cul scarun (Rheinlanke) dil Rein. Suenter che *Alexander* haveva survegniu in tal schenghetg special sin siu 10avel anniversari ei la famiglia sedecidida la dumengia suenter da puspei ir a Laax. *Bianca Müller* ha era fiers ora la lonscha. Ella ha repetiu l'experiencescha da siu fegl. Ella ha pigliu puspei in dils «retgs» dil Lag Grond, siu glischun era 98 cm liungs.

Alexander cun siu tarment «schenghetg» sil 10avel gi da naschientscha.

FOTO MAD

Cun furs ed emoziuns

Quater chors, dus dil Grischun e dus dil Vorarlberg, ein s'entupai. Vendergis ei stau a Glion in eveniment musical extraordinari. La scuntrada culturala seresulta dils contacts amicabels denter las uniuns tetgalas dils chors d'omisduas regiuns.

AUGUSTIN BEELI/FMR

Malgrad diversas collisiuns da termins a Glion cun occurrenzas il medem mument: «Igl e stau bellezza e fetg commuentont», han ils visitaders dil concert confirmau. Vendergis sera ein quater chors sepresentai ella baselgia claustrala dallas soras dominicanas da Glion. Ils aspecturs indigens ein buca cumpari schi numerusamein sco usitau ad in concert en quei liug. La sentupada han cantaduras e cantadurs dils quater chors culla dirigenta ed ils dirigents gudiu. *Clau Scherrer* (Cantus Firmus), *Thomas Gropper* (Kammerchor Cuera), *Willemien Langenkamp* (singing-friends) ed *Axel Girardelli* (Singgemeinschaft Hard) han presentau in program variunt cun ovras classicas e modernas, romanticas, contemporanas, nordicas e latinias.

Duas premaudiziuns

Ils dus chors grischuns ed ils dus chors dil Vorarlberg han cantau quater ni tschun tocs vocals. «Richte mich, Gott» da Felix Mendelssohn, «La Patria» da Giuseppe Massini, «Kaikki maat, te riemuitkaatte» da Mia Makaroff, e «O sacrum convivium» da Gion Antoni Derungs ed il Kyrie ed il Gloria ord la messa en es da Joseph Rheinberger ein singuls exempels ord il program. Ils dus chors vischins dil Grischun han presentau era duas premaudiziuns. Ina da quellas «*Kerzen wollen wir sein*» da *Thomas Thurnher*, l'autra in «*Agnus Dei*» ord la messa brevis tonalis dad *Ivan Karpati*.

Era la presidenta dall'Uniun cantunala da cant dil Grischun, *Lucretia Bärtsch*, ha priu part alla scuntrada. Alla FMR ha ella commentau suandontamein la scuntrada a Glion: «Mei ha quei concert commuentau fetg. Ton la diversitad ed il cuntrast dils quater chors, il quita e gl'engaschi persunal da tuts partecipants d'interpretar las canzuns han contribuì ad ina atmosfera amicabile e pacifica en quei liug sacrat.» Sco ella ha confirmau, ein ils

Ils chors durant l'interpretaziun d'ina dallas canzuns comunablas.

FOTO MAD

contacts denter ils chors grischuns ed dil Vorarlberg sesviluppai tras la schinunada «Chorweihnacht» dalla Cuminonza da lavur dallas associaziuns da chors dallas Alps (AGACH). Actualmein fan 16 uniuns tetgalas da chors dallas regiuns alpinas part da quella. La cuminonza internaziunala han ins fundau 1979 a Bozen el Tiroi dil Sid. Ella organischa regularmein simposis e scuntradas. «La proxima sentupada dalla musica vocala ei ils 2024 el Grischun. Lu ei la «Chorweihnacht» a Cuera, culs concerts d'advent da mingamai in chor digl Oberösterreich, Principadi da Liechtenstein, Steiermark, Vorarlberg e da nies cantun», la presidenta dall'Uniun cantunala da cant dil Grischun.

Ina dallas canzuns ch'els quater chors han cantau da cuminonza ei «La sera sper il lag» da *Gion Balzer Casanova*. Il cumponist da Laax ei staus egl auditori ed ha asgaur guder l'interpretaziun fetg fina. Il medem concert sco il vendergis a Glion ei staus la sonda a Lauterach sper Bregenz. La gronda baselgia da St. Georg ei stada stignada pleina, probabel per quei ch'igl ei ella regiuin da derivonza dalla Singgemeinschaft Hard cun sias 60 cantaduras e cantadurs.

BREIL

Fiasta commemorativa per sur Gion Cahannes

Ils 12 da november envida il Forum cultural Breil alla fiasta commemorativa da 150 onns da sur Gion Cahannes. Il spiritual, naschius igl onn 1872 a Dardin e morts 1947 a Sonvico el Tessin, ei s'engaschus durant sia entira veta per il lungatg e la cultura romontscha. Sco quei che *Luregn Carigiet* scriva el feglet dil forum, cumpariu il settember vargau, ei sur Gion Cahannes staus cunredatur dalla «Gasetta Romontscha» e dil «Pelegrin». Ha, sco fundatur dil «Tschespet», redigiu quel varga vegn onns. Igl onn 1924 ei la «Grammatica Romontscha per la Surselva e la Sutselva» da sur Gion Cahannes cumparida. Quei seigen mo in per paucas indicaziuns da siu enorm engaschi per il lungatg e la cultura romontscha, scriva *Luregn Carigiet*. Per il Forum cultural Breil eis ei indicau da seregurdar da quei engaschau promotur dil lungatg romontsch. La fiasta commemorativa da sonda, ils 12 da november entscheiva allas 19.00 cun in survetsch divin en baselgia parochiala. Silsuenter lai *Werner Carigiet* repassar ella casa da scola la veta ed igl engaschi dil linguist e promotur dil romontsch, sur Gion Cahannes. E *David Flepp* discutetscha quei engaschi cun divers exponentes dil romontsch. Per il beinstar procura l'Uniun da giuventetgna Dardin. (fmr/ac)